

ANGLO - AMERİKAN KATALOGLAMA KURALLARI İLE TÜRK KATALOGLAMA KURALLARINDA BAŞLIK SEÇİMİ VE BİÇİMİ I

O. Üstün YILDIRIM

Türkiye'nin kütüphanecilik dalındaki en büyük sorunlarından birisi de hiç kuşkusuz kataloglama sorunudur. Bugün yurdumuzda çeşitli tip kütüphanelerde çeşitli kataloglama kuralları uygulanmakta bu da doğal olarak kütüphaneler arası ve toplu katalog yapma olanaklarını ortadan kaldırmaktadır.

Bugüne değin yurdumuzda irili ufaklı birçok kurallar saptanmış ancak çağdaş uluslar hergün kurallarını yenilerken biz saptadığımız kurallar arasında bir birlik kurup tek bir kural çevresinde toplanma gereğini duymamışız.

Bugün bu kurallardan birçoğu kullanılmaktadır ülkemizde. Bütün bunların yanı sıra birden yabancı bir kataloglama kuralı, Anglo - Amerikan kataloglama kuralları da eklenince konu biraz daha karışmakta ve çelişik bir ortam doğmaktadır. Kanımızca artık bu konuda bir birliğe gitmeğe, gereksiz ayrıntıların bırakılarak kütüphaneciyi lüzumsuz işlerden kurtarıp arıtılmış ulusal bir kataloglama kuralının hazırlanması gerekir.

Anglo - Amerikan kataloglama kuralları ile Türk kataloglama kurallarının başlık seçimi ve biçimi (formu) yönünden karşılaştırılması amacını güdecek olan bu yazı ile geçen kurallar arasındaki önemli ayrılıklar incelenmeğe çalışılacaktır.

Anglo - Amerikan kataloglama kuralları ile karşılaştırılacak olan Türk Kataloglama kuralları (1); Hasan Fehmi Etmen Karatay tarafından hazırlanan **Alfabetik Katalog Kaideleri** (2), Milli Kütüphane tarafından hazırlanan **Basma Eserler Alfabetik Katalog Kaide-**

(1) Hasan Fehmi Karatay. **Alfabetik Katalog Kaideleri**. İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 1941.

(2) Türk Kütüphaneciler Derneği. **Basma Eserler Alfabetik Katalog Kaideleri, Enstrüksiyon**. Ankara, TKD, 1957.

leri (3), ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan **Kitap Kataloqlama Kuralları'dır.**

Sözü edilen bu dört kataloglama kuralının aşağıda gösterilen biçimde kısa olarak belirtmekte yer ve zaman kazanan bakımından yarar vardır :

- AAKK : Anglo - Amerikan Kataloglama Kuralları
 AKK. : Alfabetik Katalog Kaideleri
 BEAKK : Basma Eserler Alfabetik Katalog Kaideleri
 KKK. : Kitap Kataloglama Kuralları

Kitap deyince, kataloglama deyince kişinin aklına ilk gelen yazar olacaktır kuşkusuz. Çünkü başlıkta yazara raslanmaktadır. Bu nedenle de başlık seçim ve biçiminin karşılaştırılmasına yazardan başlamak gerekecektir.

AAKK ve Türk kataloglama kurallarının bir karşılaştırmasını yaparken önce «yazar» sözcüğünün bir tanımını yapmak gerekecektir. Çünkü yukarıda sözünü ettiğimiz kataloglama kuralları arasında ki temel ayırım bu kavramdan, daha doğrusu bu kavramın değişik şekilde anlaşılmasından doğmaktadır. Bu nedenle yazar sözcüğünün incelenmesinde yarar vardır :

«Yazar»'ın sözlük anlamı bir Türkçe sözlükte (4) şu şekilde tanımlanmaktadır :

Yazar : Gazete ve dergilere yazı yazan kimse, muharrir. Aynı sözlükte «müellif» sözcüğü ise şöyle tanımlanmaktadır : (5)

Müellif : (Kitap) yazan, hazırlayan. Bir İngilizce - Türkçe sözlükte (6) ise yazar (author) :

«...yaratıcı, müsebbip, müellif, muharrir...»

Şeklinde tanımlanmaktadır.

Buraya değin yapılan bu iki tanım «yazar»'ın genel olarak bir tanımını idi. Oysa bizim çin gerekli olan «yazar»'ın kütüphanecilik bilminde ki tanım ve kazandığı anlamdır.

(3) Millî Eğitim Bakanlığı. **Kitap Kataloqlama Kuralları.** Ankara, MEB, 1961.

(4) Mehmet Ali Aşakay. **Türkçe Sözlük.** 4 bsk. Ankara, Türk Dil Kurumu, 1966. 775. s.

(5) **Ayn. es.** 532. s.

(6) **Redhouse Sözlüğü.** İngilizce - Türkçe. 9 Bsk. İstanbul, Redhouse Yayınevi, 1972 58. s.

İncelenmeğe çalışılan kataloglama kurallardan bazıları açık bir şekilde «yazar»'ın tanımını yapmış ve görüşlerini belirtmişlerdir. Örneğin BEAKK (7) nde yazar şu şekilde tanımlanmaktadır :

«İlim ve sanat çerçevesindeki (veya bu çerçeve dışındaki) bir fikir, mütalaâ veya konunun serbest bir fikrî mesai harcanarak işlenmesiyle meydana gelen ve sahibinin hususiyetlerini taşıyan her nevi fikir ve sanat mahsullerinin gerçek ve hükmi şahısları, müelliftir.»

Bu tanımın içine çevirenler, yayımlıyanlar, topluyor, uyarlıyanlar girmemektedir. BEAKK ne göre yazar, bir kitabı oluşturan kimse değil, sadece yazan kimsedir. Sözelimi, bibliyografik bir yapıt hazırlıyan kimse yazar kavramının kapsamı dışında kalmaktadır.

KKK ise daha dar ve öz olarak aynı tanımını vermektedir. Buna göre yazar kavramının içine BEAKK den ayrı olarak sadece uyarlıyan girmektedir.

AAKK nde ise yazar daha geniş olarak düşünölmektedir. ve şu şekilde tanımlanmaktadır. (8) Bir eserin entellektüel ve artistik içeriğinden başlıca sorumlu kimse ya da tüzel kişidir. Bu tanımın içine eserin oluşmasından sorumlu herkes girmektedir. Örneğin, toplıyanlar, derleyenler, hazırlıyanlar, vb.

Bilim sözlüklerinde ise yazar sözcüğü daha bilimsel ve daha geniş bir şekilde tanımlanmaktadır. (9)

«Yazar : bir kitabın ya da süreli yayın dışında diğeri yayınların toplama ya da yazma sorumluluğu olan kişi, kişiler ya da tüzel kişilerdir...»

Bütün bu tanımlardan da anlaşıldığı gibi kütüphanecilik dalında ileri gitmiş Amerika ile Türkiye'deki katalog kuralları arasında daha başlangıçta bir ayrılık vardır. Kaldı ki Türk Kataloglama kuralları kendi kendileriyle de bir gelişki içindedirler ? Türk katalog-

(7) Türk Kütüphaneciler Derneği. **Basma Eserler Alfabetik Katalog Kaldele-**
ri. 21. s.

(8) American Library Association. **Anglo - American Cataloging Rules.** North
American Text. Chicago, ALA, 1967. 9. s.

(9) Leonard Montague Harrod. **The Librarians, Glossary of terms used in**
librarianship and the book crafts and reference book. Worcester; Ebenezer
Baylis and Son Ltd., 1971. 61. s.

lama kuralları bir kitabın derleyenini, toplıyanını yazar olarak kabul etmezken, kitabın yayınlanmasında aracı olmaktan öteye gitmiyen kuruluşları yazar olarak kabul etmekte ve ona göre katalog yapmaktadır. Sözelimi, bibliyografik bir kitap bir kişi tarafından hazırlanmışsa o kişi yazar olarak kabul edilmeyip, kitap, adına göre fişe geçirilmektedir. Oysa aynı yapıtı hazırlıyan bir tüzel kişi olsaydı yazar kabul edilip ona göre kataloglanacaktı.

Yurdumuz için ulusal bir kataloglama kuralları düşünülürken bir takım çelişkilere yer vermemek için yazar kavramının geniş şekilde ele alınması kaçınılmaz bir zorunluk olması gerekir.

Şimdi bu tanımların ışığı altında başlık seçiminde düşünülen ilk unsur olan «yazar»ı adı geçen kataloglama kurallarında inceleyelim :

TEK YAZARLILIK : Bütün kurallar, tek yazarlı kitaplarda yazarı başlık olarak kabul etmekte ve soyadına göre başlığa almaktadır. Ancak başlık biçimi bakımından ayrılıklar görülmektedir. BEAKK blok bir biçim uygulamakta, KKK, AKK ve AAKK gibi paragraf usulünü benimsememektedir. Başlığı belirtmek içinde ilk sözcüğün altı çizilmektedir. (10) Örnek :

Güntekin, Reşat Nuri [1890 - 1956] : The autobiography of a Turkish Girâl.

KKK ve AKK, AAKK gibi paragraf usulünü benimsemiştir. Ancak ilk iki kataloglama kuralında AKK den ayrı olarak başlığın ilk sözcüğü büyük olarak yazılmaktadır. (11) Örnek :

KKK :

AŞK, Kemal
Toprak Aşınması

KKK :

Altun, Asım

Tabiye notları ve meseleleri.

AAKK de ise biraz önce belirtildiği gibi başlıktaki ilk kelimenin altının çizilmesi ya da büyük yazılması gibi herhangi bir yola gidilmemiştir. (12)

(10) Türk Kütüphaneciler Derneği. Ayn. es. 21. s.

(11) Millî Eğitim Bakanlığı. Ayn. es. 6. s.

American Library Association. Ayn. es. 11. s.

(12) American Library Association. Ayn. es. 11. s.

Örnek :

Crowley, Francis Keble
South Australian History

BİRDEN FAZLA YAZARLIK : Eğer kitap iki ve üç yazarlı ise bu durumda ki ayrılık yine biçimden gelmektedir. Çünkü incelenen bütün katalog kuralları iki ve üç yazarlı kitaplarda yazarları değerlendirmektedir.

BEAKK, bu gibi durumlarda yazarların tümünde başlığı alınacağını belirtmekte ve bu konuda şu bilgiyi vermektedir. (13)

«... iki veya üç müellifli eserlerde ise sadece birincisi müellifin soyadı başa alınır, diğerleri iç kapaktaki sıra ve şekilleriyle (yani soyadları başa alınmaksızın) fişe geçirilirler.»

Örnek :

Özön, Mustafa Nihat [1896 -] - Kemal Demiray. Türk Dili... İkinci yazar da, adı başlığın üstüne alınmak suretiyle ek afiş yapılır :

Demiray, Kemal [-]

Özen, Mustafa Nihat [1896 -] - Kemal Demiray...

KKK bu konuda daha değişik bir yol izliyor. Aslında başlıca geçiriliş bakımından **BEAKK** na benziyor ancak ek fiş konusunda ayrı yol izliyor. (14)

«İki veya üç yazarlı eserlerde her yazar için ayrı ayrı yazar fişinin çıkartılması gerekiyorsa, o yazarın soyadı fişin baş tarafına alınmak suretiyle yazarın künyesine ait diğer kayıtlar bundan sonra sıra ile kaydedilir.»

Örnek :

ÇİÇEKOĞLU, Mustafa - Yalçınsu

İkinci yazar fişi :

YALÇINSU, Zeki - Mustafa Çiçekoğlu.

AKK de ise durum, bundan önceki kurallara (15) oranla daha eski olmasına karşın, **AAKK** ne bu konuda daha yakın görünmektedir :

(13) Türk Kütüphaneciler Derneği. Ayn. es. 21 - 24 ss.

(14) Millî Eğitim Bakanlığı. Ayn. es. 9 - 11 ss.

(15) Karatay. Ayn. es. 19 - 20. ss.

«Bir eser, adedi üçü tecavüz etmeyen müellifler tarafından yazılmış ise, en başta yazılı olan müellifin soyadı başlığı teşkil eder. Diğer müelliflerin ismi hülâsanın içinde zikredilmişse, bu isim yalnız olarak başlığa alınabilir, eğer hülâsanın içinde zikredilmemişse diğer müelliflerin ismi de birbirinin mabadına sıralanır.»

Anlaşıldığı kadarı ile birden fazla yazarlar bibliyografik künyenin içinde belirtilmişse başlık tek yazarlı oluyor, belirtilmemişse BEAKK ya da KKK ında olduğu gibi yazarların isimleri arka arkaya sıralanıyor.

AAKK nde bu konuda iki görüş var. Birden fazla yazarlı kitaplarda bir yazara önem verilmişse ve bu belirtilmişse yani eserin sorumlusu ise fiş onun adına çıkıyor. (16)

Örnek :

Doherty, Ellen Margaret. 1899-

Education in Spain [by] Ellen M. Doherty, in collabration with George A. Male...

Ancak iç kapakta, böyle bir özellik belirtilmemişse iç kapaktaki ilk isme fiş çıkarılır. Her iki durumda da iki ve üçüncü yazarlar bibliyografik künyenin içinde belirtiliyorsa bunlara da ek fiş yapılıyor.

ÇOK YAZARLILIK : Eğer kitaptaki yazarların sayısı üçten fazla ise, bu bütün (17) kurallara göre anonim eser sayılmakta ve fiş kitap adına göre çıkmaktadır. Aslında, bu fikir 1961 yılında Paris'te (18) yapılan uluslararası bir konferansa katılan ülkelerce kabul edilmiştir. Ancak AAKK bu konuda Türk kataloglama kurallarından bir yerde ayrılmaktadır. Şayet çok yazarlı bir kitapta editörde varsa fiş editöre çıkmaktadır.

Örnek :

Morton, R.A. ed.

Biochemistry of quinones.

Bu kitabın her bölümü ayrı yazar tarafından yazılmıştır ve editör kitaptan sorumlu görünmektedir.

Yazarın başlık olarak alınmasında da görüldüğü gibi AAKK ile Türk kataloglama kuralları arasında büyük ayrılıklar vardır. Çok

fazla olmakla birlikte Türk kataloglama kuralları arasında da ayrılıklar görülmektedir. Hızla gelişen yayın yaşamında, kütüphaneciyi gereksiz işlemlerden kurtaran AAKK gibi Türk kataloglama kurallarında da sadeleşmeye gitmek gerekmektedir. Yazar soyadını büyük harfle yazmak, altını çizmek gibi işlemler kütüphane için zaman yitimine neden olmaktadır. Oysa paragraf usûü zaten başlığın belirtilmesine yardımcı olmaktadır.

AD DEĞİŞİKLİKLERİ: Bir yazarın çeşitli adlar altında eserler yazması, evlenme boşanma gibi durumlarda adının değişikliğe uğraması karşısında başlık seçimi bir (19) problem olmaktadır. Bu gibi durumlarda AAKK üç çıkar yol önermektedir. 1. Müracaat kaynaklarında yazarın saptanan en genel adına, 2. Yazarın eserlerinde kullandığı en sık adına, 3 kullandığı en son ismine göre fiş çıkarılır. diyor. AAKK burda tercih hakkını kütüphaneciye bırakmıştır. BEAKK de en son isme yada en tanınan isme fiş çıkarmaktadır. Fakat bu kurallarla saptanmakta kütüphaneciye seçim hakkı tanınmaktadır.

En son ada örnek :

En son ada örnek :

Sofuoğlu, Zeki (ilk adı Zeki Özgür idi)

KKK na göre de ilk yada en çok tanınan adına fiş çıkarılmaktadır. AKK e göre ise son isme göre fiş çıkarılmaktadır. (21) Bütün kurallar başlığa almadıkları isimden başlığa gönderme yapmaktadırlar.

Ad değişiklikleri, kataloglamada en büyük sorun olmakta, çeşitli kataloglama kurallarının bu konuda getirdikleri çözüm yolunda yeterli olmamaktadırlar. Çünkü sözü edilen kurallara göre ad değişikliği söz konusu olduğunda katalogu sık sık değiştirmek gereke-

(17) American Library Association. Ayn. es. 17. s.

Millî Eğitim Bakanlığı. Ayn. es. 9. s.

Türk Kütüphaneciler Derneği. Ayn. es. 6. s.

Karatay. Ayn. Es. 20. s.

(18) Abdülkadir Salgır. Kataloglama prensipleri Milletlerarası konferansı. T.K.D.B. 1961 s. 3 - 4 113. s.

(19) American Librory Association. Ayn. es. 71. s.

(20) Türk Kütüphaneciler Derneği. Ayn. es.

(21) Karatay. Ayn. es. 29. s.

cektir. Oysa yazarın en son adına ya da en çok kullandığı adına göre fiş çıkarma yerine kütüphanede ilk kullanılan yani fiş çıkarılan ilk ada göre katalog yapma diğer adlarından da kullanılan ada yöneltme yapmak daha uygun olacaktır. Bunun kütüphaneye yararı yanında kütüphaneler arasında sakıncalı olması söz konusu olabilir. Değişik kütüphanelerde bir yazarın kitapları değişik adlara göre fişe geçirilmiş olunacaktır. Ancak bu sakınca kütüphaneciyi gereksiz işlemden kurtarmış olma yararı yanında çok küçük kalır ki bu da zaten yöneltme fişleri ile giderilmektedir.

TAKMA ADLAR: AAKK takma ad kullanan yazarların, bütün eserleri takma adla yazılmışsa takma ada göre şayet çeşitli takma adlar bu arada asıl ismini de kullanmışsa asıl ismine göre fişliyor (22) ve takma addan asıl ada gönderiyor.

AKK esas isim bilindiği taktirde ona göre fiş çıkartıyor. (23) KKK ında ise her eser üzerindeki ada göre fişleniyor ve karşılıklı göndermeler yapılıyor. BEAKK bu konuda AAKK na benzemekte eserlerini takma adla yayınlamış yazarları asıl adları bilinse dahi takma ada göre fişe almakta ve esas addan gönderme yapmaktadır. Eğer hem takma ad ve hem de asıl (24) adını kullanmışsa asıl ada fiş çıkarılıyor, diğerinden gönderme yapılıyor.

1. nciye örnek :

Saffet Nezihi (Asıl adı M. Lütfi)

2. nciye örnek :

Çağlar, Behçet Kemal
Ankaralı Aşık Ömer

TÜZEL KİŞİ YAZARLIĞI: Tüzel kişi yazarlığı bütün kuralarda kabul edilmekte ancak biçim yönünden ayrılık göstermektedir. Örneğin AAKK da tüzel kişi hangi adı ile daha çok tanınıyorsa ona göre fiş çıkmakta diğerlerinden ise gönderme yapılmaktadır. KKK na göre ise tüzel kişinin açık adı biliniyor yada bulunabiliyorsa açık şekline fiş çıkarılır, aksi halde kısa şekliyle başlığa geçirilir. Aynı şekil BEAKK ında benimsenmiştir.

(22) American Library Association. Ayn. es. 74 - 75. ss.

(23) Karatay. Ayn. es. 28. s.

(24) Türk Kütüphaneciler Derneği. Ayn. es. 43. s.

AAKK için örnek

UNESCO

x United Nation Educational Scientific and cultural Organization.

KKK ve BEAKK esas fişi açık şekline çıkarıyorlar.

Yazarı bilinmeyen, olmayan yada üç yazardan fazla eserler anonim eser sayılmakta ve 4 kataloglama kuralına göre de kitap adına fiş çıkarılmaktadır. Takma adlar konusu da incelenen kurallarda değişik biçimlerde ele alınmıştır. Bu değişiklik bizim kendi katalog kurallarımız arasında da söz konusudur. Oysa bu konuda da bir birlik sağlanabilir. Şöyleki eğer takma ad kullanan asıl adı biliniyorsa yada hem takma hem de asıl adına göre yayın yapmışsa asıl ada göre fişleme yapılmalı ve takma adda asılada yöneltme yapılmalıdır. Eğer sadece takma ad kullanılmışsa takma ada göre fiş çıkarılmalıdır.

Birinci kısmın sonucu : AAKK ile Türk kataloglama kuralları arasındaki en büyük ayrılık yazar kavramından doğmakta AAKK yazarı çok geniş olarak düşünmektedir. Birden fazla ve çok yazarlı kitapların fişlenmesinde fikren bir birlik var fakat şekil bakımından ayrılık var.

Yapılacak ulusal bir kataloglama kuralında;

1. Yazar kavramının geniş kapsamlı olarak ele alınmasına
2. Başlık seçiminde bir sadeleştirmeye gidilmesine
3. Kütüphanenin ve kütüphanecinin iş tekrarından kurtarılmasına özen gösterilmelidir. Bu koşullara göre hazırlanacak kurallar Uluslararası katalog kurallarına da uygun düşecektir.